

ВЕЛИК ТЕОРЕТИК НА БЪЛГАРСКОТО РАБОТНИЧЕСКО ДВИЖЕНИЕ

Кирил Василев

1. МЪЛНИЯТА НА МИСЪЛТА

Димитър Благоев има неоспорваната слава на блестящ интелектуалец и духовен знаменосец на своето кипящо и неспокойно време в България, на изключително талантлив представител на марксистката пролетарска идеология. В онази епоха само ленинската мисъл го превъзхожда. Благоев се нарежда по достойнство между елитните, високоерудирани творчески представители, защитници, носители и пропагандатори на това могъщо учение на борбата, призвано да преобрази коренно света, като Георги Плеханов, Пол Лафарг, Франц Меринг, Роза Люксембург, Антонио Грамши. Ето защо, макар и по-малко известен извън границите на своята родина, той заслужено трябва да бъде оценен като велик участник в процеса на духовното революционизиране на работническата класа и на човечеството изобщо през 90-те години на миналия век и през първите десетилетия на империалистическата епоха.

Димитър Благоев мащабно се откроява на замъгления фон на историята, смущавана от първото, едва доловимо предутринно избледняване на пълзящите над земята огромни сенки на тогавашното мрачно и сиво настояще, като гигант на мисълта, предвещаваща пророчески настъпването на едно красиво бъдеще на България, като един от световните върхове на творческото приложение на марксистката идеология в огъня на класовата борба. Изключителното обаяние на неговата гигантска теоретическа сила и научна проникателност, рядка за онова исторически разделно време, когато животът подкопава господстващото светоразбиране и дава път на друга миросгледна и концептуална система, продукт на закономерния прогрес на обществото, се корени в характера на идеологията на революцията и в собствените интелектуални способности на родоначалника и старейшината на българското социалистическо движение.

Преди всичко Димитър Благоев по неотразим начин респектира и удивлява със своята широка и многостранна духовна култура. Той не е тесен специалист в определена, качествено диференцирана област на идеологията, професионал, затворен в ограничените рамки на еднотипни логико-теоретични категории, а голям и просторно разгърнат енциклопедичен ум, човек на синтеза и обобщенията, призван по достойнство да овладява основните положения на цялата революционна теория, да стига до най-високите миросгледни върхове на учението на Маркс и Енгелс, което има историческата задача да

озарява с науката движението на масите по пътя на класовата борба, към сияйното бъдеще на социализма и комунизма.

По широтата на изследваните проблеми, както и по цялостния обхват на историческите и теоретическите знания Димитър Благоев служи на традицията на великите създатели на революционната и научната пролетарска идеология. Той се родее с френските енциклопедисти от XVIII в. Дидро и Мабли, с българските възрожденци Каравелов и Ботев, с руските революционни демократи Херцен и Чернишевски.

Това сходство и значително съвпадение в широтата на теоретическите интереси не е случайно като личностна тенденция. То изразява дълбоко закономерното движение на мисълта, присъщо на бурни и съдбоносни периоди на решителна подготовка на масите за велико революционно преустройство на социалната система. Зреещата необходимост на историческия прогрес, която засяга всички сфери на обществото, предизвиква появата и развитието на широк спектър от съответни остри и парливи проблеми, съставляващи комплексното съдържание на прогресивната идеология.

Широтата на марксизма, носеща вътрешното съвършенство на една безупречна, обективно адекватна логика, е свързана и с друго важно изискване на новото време. Тя отговаря на необходимостта от цялостно и дълбоко научно програмно и стратегико-тактическо ръководство на пролетарската борба и на социалистическата революция. Никога по-напред в историята не е била поставяна директно такава сложна и отговорна задача, изискваща пълно и в най-висша степен обективно адекватно съчетаване на теорията и практиката.

Като велик организатор и ръководител на духовното съзряване на бъдещата социалистическа революция Димитър Благоев трябва непрекъснато да държи под око развитието на всички социални процеси в капиталистическата система. Неговата мисъл прониква дълбоко преди всичко в икономиката като база на историческия процес, анализира явленията в индустрията, земеделието и занаятчийството, преминава към сферата на надстройката, изучава най-задълбочено всяка стъпка на буржоазната държава, механизмите на социалното потисничество, закономерните и често наглед алогични взаимоотношения между партиите, растежа и възмъжаването на работническата класа, най-после развитието на семейството, възпитанието, образованието, литературата, изкуството, нравствеността, влиянието на религията и пр. Поради тази обективна необходимост на историята и благодарение на своята изключително голяма надареност и непреклонна воля синът на обикновения български млекар от с. Загоричане, Костурско, Благой Николов, без да следва каквато и да е школа, даваща енциклопедични познания на човека, овладява на високо равнище за онази епоха всички съставни части на марксизма: политическата икономика, философията, научния комунизъм, социологията, естетиката, литературознанието и пр.

Още в 1891 г. в своята забележителна книга „Що е социализъм и има ли той почва у нас?“ Димитър Благоев подчертава: „Науката и естествените закони на историческото развитие са нашите верни и непобедими съюзници. Те са нашата сила, в тях е изворът на нашата вяра и енергия.“¹

Направил тази категорична декларация плод на осъзнаването на едно решаващо изискване на класовата революционна борба, Димитър Благоев по-нататък съединява непрекъснато всяка нова крачка на работническото движение в страната с теоретическото изясняване на неговите най-целесъобразни пътища, на близката му и далечна историческа перспектива. Той дис-

¹ Д. Благоев. Съч. Т. 1, с. 532.

кутира по принципни въпроси относно развитието на България в новата епоха и задачите на пролетарската партия с Прокопиев, Минцес, Пасманик, после с Янко Сакъзов и др. Като разгръща уверено тази полемика, Димитър Благоев навлиза във все по-дълбоките води на марксистката теория, той бързо изразява като непоколебим стратег и тактик на революционната мисъл. По този начин той става най-дълбок изразител на революционната дързост на разума в България, най-проницателен и неустрашим знаменосец на идеологията, преминаваща като мълния в развитието на класовата борба.

По думите на Гюте обективно вярната, логически стройна теория научава хората „да виждат връзката между отделните неща“. И след всичко тя „възвишава“ човешката мисъл „над обикновеното“, над възнишата видимост на явленията, като желае всичко да съедини по законите на хармонията.¹ Пред Благоев стои в онази епоха изключително мащабна, отговорна и трудна социална задача. Овладейвайки цялостната марксистка теория до нейната най-голяма дълбочина, той желае да обхване със своята мисъл в единно цяло всички страни на буржоазното общество, да му сложи най-точна политическа диагноза, да разкрие повсеместните кълнове на неговото историческо отрицание, да разгърне на широка научна основа подготовката и организацията на класовата борба с оглед на великата бъдеща победа.

В развитието на българското работническо революционно движение, което създава обаятелни, с богата духовна култура личности, няма друг така всестранно ерудиран и образован теоретик на своето време, такъв уникален по широта на мисълта енциклопедист като Димитър Благоев. Той лесно преминава с умения и терминологията на специалиста по всички огневи сектори на идеологическата борба. Днес полемизира с висококвалифицирани буржоазни историци и литературоведи, утре поставя натясно видни професори по политическа икономика, по теория на държавата, после започва дискусия на изключително абстрактна философска тема.

Димитър Благоев наистина плува като риба навсякъде в морето на социалните науки, той се издига високо на вълните на научната идеология. Неговата мисъл понякога изразява известна категориална схематичност на теорията, прекалено съобразяване в интерпретацията на явленията не само с духа, но и с буквата на дадени общи принципи. Това се използва от различните му заклетни противници, които имат навика да го апострофират и обвиняват по традиция в скованост на мисълта, в догматизъм и неотзивчивост към новите духовни веяния на епохата.

Но Благоев остава неуязвим пред настъплението на тази буржоазна и дребнобуржоазна критика. Защото неговата колосална задача в областта на приложението на марксистката революционна теория при създадените конкретно-исторически условия на страната е пионерска. Той трябва да разсее тъмнината на предразсъдъците, на ограничената идеалистическа и метафизическа мисъл, да разобличи демагогията и заблудата на господстващата класа, да запали факлите на пролетарската научна идеология сред угнетените маси, да пресади тази идеология без накръняване на нейното велико евристично духовно могъщество на българска социална почва.

Историята показва, че когато едно създадено като реакция на традицията революционно учение си пробива път в условията на жестока борба, то става по-твърдо като цялостна концепция, отколкото самата вътрешна логика му позволява. Неговите категории понякога представят до известна степен огрубоено самия обект на отражение, като често изтъкват малко пресилено една или друга съществена зависимост между явленията на действителността,

¹ Вж. И. В. Гете. Избранные философские произведения. М., 1964, с. 64, 105.

които цялата предишна теория не вижда и не желае да види. Новото учение трябва успешно да преодолее тази вкоренена слепота на господстващата и традиционна мисъл, да утвърди в условията на борбата революционното светоразбиране. Затова неговите акценти на отделни места могат да бъдат преслени като израз на дадена обективно вярна постановка.

Новата истина, която се ражда, обикновено в началото е по-твърда, недостатъчно детайлизирана, по-категорична и праволинейна, самоуверена във всичко. Тя дава сражение по кардиналните въпроси на една или друга област на познанието, често пренебрегва подробностите, нюансите, защото практиката изисква утвърждаването на новото виждане и разбиране на явленията. Иначе родената в борбата истина, колкото и по-вярно да отразява действителността от предишните концепции, не може да преодолее съпротивата на традицията, стереотипа на духовната инерция. Това е закономерното развитие на всеки дълбок преврат, който засяга основното съдържание на господстващия стил на мислене в дадена епоха.

Подобни моменти съществуват и в развитието на работническото революционно движение в Русия. Ленин отбелязва през 1907 г., че болшевиките са пресилвали в своята пропаганда идеята за организиране на професионални революционери. „А победата — пише той — би била невъзможна, ако тази идея на времето не се издигаше на п р е д е н п л а н, ако тя не се вътпяваше „преувеличено“ на хората, които пречеа на нейното осъществяване.“¹

Характерна особеност на богатата и революционна мисъл на Димитър Благоев като идеолог на партията на работническата класа е не само нейната изключителна по размах теоретическа широта, която се разпростира и обхваща всички сфери на обществото, но и нейната насоченост към едновременно, взаимно свързано изследване и познание на миналото, настоящето и бъдещето. Несъмнено тази особеност на усвояване на марксистката идеология разкрива желанието да се търси обективната истина относно динамиката на историята, относно преходността на социалните форми и структури с оглед на изискванията на революционната практика. Разглеждайки този въпрос при аналогичните условия на антифеодалната борба, Херцен пише: „Осъзнавайки по-пълно миналото, ние изясняваме съвременното; вниквайки по-дълбоко в смисъла на миналото, ние разбираме смисъла на бъдещето; гледайки назад, ние крачим напред.“²

Фактите показват, че в своята насоченост към овладяване на научната идеология Димитър Благоев се ръководи от същите, макар и най-общи принципи съображения. Той непрекъснато изследва настоящето и миналото не поради самоцелна теоретическа любознателност, а защото иска по-задълбочено да схване и проучи в най-осезателна форма обективните закони на общественото развитие, логиката на историята, да открие с помощта на марксизма на българска почва тенденциите към установяването на бъдещата по-висша социална система.

Постоянното и упорито научно търсене на връзката между събитията от различни времена опровергава с най-голяма сила твърдението на жалките критици на революционната идеология, които виждат у Благоев „закостенялост на мисълта“. Подобна характеристика отлично приляга на самите затлачени в метафизиката критици, увековечаващи господството на капиталистическата обществена система, теоретически напълно слепи за динамиката на историята.

¹ В. И. Ленин. Съч. Т. 13, с. 93.

² А. Херцен. Избр. произведения. С., 1955, с. 23.

Димитър Благоев упорито се домогва до все по-задълбочено разбиране на сложната диалектика на взаимоотношенията между миналите, настоящите и бъдещите събития. Той намира, че познанието на тази дълбока, последователна причинно-следствена връзка логически върви по зигзаговидна линия, очертаваща в последна сметка възходяща спирала. От една страна, изучаването на миналото без съмнение позволява да се разбере настоящето и по-нататък бъдещето като перспектива. От друга страна, познанието на бъдещето ретроспективно хвърля нова, по-голяма светлина върху настоящето. Разбирането на картината на утрешния ден позволява чрез обратна връзка по-задълбочено да се открият кълновете на новото в недрата на социалната система, по-ясно да се формулират перспективните задачи на днешния ден.

Като изключително високообразован марксист Благоев постоянно е устремен с цялата си могъща революционна мисъл към бъдещето на работническата класа, на народа, към превръщането на възможността в действителност, към все по-ярко изясняване на великата перспектива. Последните редове на неговата забележителна книга „Принос към историята на социализма в България“ категорично изразяват увереността, че този полет на идеологията към утрешния ден озарява дълбоката необходимост на своето време: „Социалната демокрация има на своя страна логиката на нещата и една най-съвършена теория, каквато е Марковата теория, и благодарение на това тя е мощна и става все по-мощна, тя побеждава и ще побеждава всички пречки, които ѝ се изпречат на пътя. Досегашната история на социализма и в България доказва верността на предвижданията ѝ. Няма никакви основания да се съмняваме, че бъдещата история ще потвърди нейните предвиждания още по-бляскаво. Бъдещето е на социалната демокрация, на пролетарския социализъм.“¹

Като забележителен и многостранно ерудиран теоретик Благоев не е просто марксист, а творчески марксист. Конкретното разглеждане на този въпрос налага неизбежно изясняването на една по-широка принципна постановка. Творческите приноси в областта на дадена теория могат да бъдат осъществявани на две основни равнища. Първото се отнася до развитието и обогатяването на общите положения на теорията като система. Второто равнище засяга нейното приложение в дадена конкретно-историческа обстановка.

Най-важните творчески приноси несъмнено принадлежат към сферата на фундаменталните изследвания в науката. На това равнище на идеологията осъществяват своето велико теоретическо дело преди всичко Маркс, Енгелс и Ленин. Вторите по значение творчески приноси вървят по линията на приложните изследвания, които в крайна сметка чрез конкретни решения водят към социалната практика. Маркс, Енгелс и Ленин извършват колосална дейност и на това равнище на теорията. Но в същото време тук дават своя ценен принос и редица други ръководители на международното работническо движение. Тази творческа дейност е също извънредно ценна, макар и не така фундаментална. Тя не се изразява просто в едно пренамиране на общите, познати вече закони и тенденции на развитието при всеки следващ конкретен анализ на дадена аналогична действителност, а в откриването на своеобразната, особена модификация на тези общи закони и тенденции на развитието в различните варианти на неговата историческа реализация.

Творческите приложни изследвания в науката, от една страна, придвижват създадената абстрактна теория към практиката, където се осъществява нейната социална функция, както и нейната проверка и окончателна дока-

¹ Д. Благоев. Съч. Т. II, с. 584.

зателствена санкция. От друга страна, тези изследвания, като разкриват своеобразните модификации на общото, на абстрактното мисловно съдържание, в последна сметка по механизмите на обратната връзка обогатяват самата изходна теория, прецизират я в отделни пунктове и аспекти, правят я обективно по-адекватна, по-съответствуваща на действителността.

Главното внимание на Димитър Благоев като идеолог на партията на българската работническа класа е насочено към приложната научна дейност, към задълбочено анализиране на социалните процеси в страната с помощта на добре овладяната марксистка, революционна методология. По тази линия се разгръща преди всичко неговата изключително активна и плодотворна, широка и многостранна теоретическа сила. В творческото приложение на марксистката идеология той вижда главния критерий за нейното правилно разбиране и осмисляне.

Полемизирайки с Янко Сакъзов през 1902 г., Димитър Благоев, като разкрива опортюнистическия характер на неговите възгледи, които не произтичат от марксизма, подчертава: „Най-важният въпрос се заключава в туй: умеем ли да го прилагаме към обяснението на обществения живот и как го прилагаме за тая цел? Разбира ли човек и как разбира една теория или един научен метод, може да се съди само по туй, как ги прилага за обяснението на обществените явления, дали ги прилага или не, а не по туй, че той може да ги препише оттук-оттам и да ги скомбинира в една брошура.“¹

Димитър Благоев анализира и обяснява творчески социалното развитие на България. Той не пренамира шаблонно закономерностите и тенденциите, които се съдържат в марксистката теория обобщено, абстрактно, а разкрива тяхното своеобразно проявление при дадената конкретно-историческа обстановка. Така например Благоев показва особеностите на прехода от феодална към буржоазния строй в България във връзка с османското робство, неповторимите аспекти на първоначалното капиталистическо натрупване при тази обществена ситуация, написаният колорит на политическите взаимоотношения в страната, обусловени от икономическата база, характерните дребнобуржоазни корени на опортюнистическата линия в българското социалистическо движение, съществуващата специфика на класовата пролетарска борба и пр.

Като разкрива по много линии на българска почва конкретно-историческата модификация на законите на социалното развитие, съставляващи основното съдържание на марксистката идеология, Димитър Благоев извършва пръв на Балканите в такава широка и задълбочена интерпретация велико теоретическо дело. Неговата стойност като научен и същевременно революционен принос най-напред и в най-голяма степен в развитието на българското, а след това и на международното работническо движение в онези епоха следва да получи една високообективна преценка от съвременността, като се имат пред вид главно две обстоятелства:

1. Със своите приложни изследвания в страната Димитър Благоев доказва, и то по един блестящ начин, пълната валидност на марксизма и на българска почва. Няма съмнение, че това е проверка и потвърждаване на истинността на революционната научна идеология на пролетариата в една малка, сравнително изостанала страна като България. Марксизмът като теория обобщава социалната практика в най-развитите райони на капиталистическа Европа. Неговото широко и многоаспектно приложение към твърде слабо развита буржоазна страна, което извършва Благоев със своите големи интелектуални мащаби, е първо по рода си по онова време. То има до известна

¹ Д. Благоев. Съч. Т. 8, с. 23—24.

степен характер на използване знанията за една по-висша структура при обясняване развитието в една по-низша структура.

Тук важи принципът, формулиран от Маркс фигуративно: „Анатомията на човека е ключ към анатомията на маймуната.“¹ Във връзка с това се налага припомнянето и на друг важен факт из областта на теорията. В предговора към т. I на „Капиталът“ Маркс, като изтъква, че в неговия труд е анализирана развита капиталистическа система, намира за необходимо да заяви на бъдещия читател от изостаналата, но тръгналата вече по пътя на това развитие страна: „За теб се разказва тази история.“² Обективните закони на социалното движение проправят пътищата на прогреса. „По-развитата в промишлено отношение страна — пише Маркс — показва на по-малко развитата само картината на собственото ѝ бъдеще.“³

Димитър Благоев прекрасно разбира указанието на Маркс, неговата имплицитно загатната мисъл, че трябва да се изследва конкретно ембрионалният зародиш на това, което сам той разкрива гениално в завършена форма. И като чете, а после и превежда на български т. I на „Капиталът“, най-мъдрата, класическа библия на новата революционна епоха, основателят на българското социалистическо движение схваща много дълбоко, че и за него „се разказва тази история“. Той тръгва от развитата към неразвитата форма на една социална система. И по такъв начин върху базата на нов, неизследван дотогава конкретно-исторически материал се потвърждава още веднъж обективната истинност на революционната теория.

Особено важно е, че по това време, когато Благоев самостоятелно прилага марксизма към българските условия, Ленин извършва същото на руска почва. Този паралелизъм на изследванията несъмнено има голямо теоретическо и практическо значение. В Русия съществува още по-специфична конкретно-историческа обстановка. Разбира се, Ленин там не само прилага, но и цялостно развива системата на пролетарската идеология. Затова освен силата на неговия гений огромна роля играе съществуването на революционна ситуация в страната.

2. Като анализира и обяснява творчески социалния строй в България, както и тенденциите на неговото развитие, Благоев не само прилага марксистката теория, потвърждавайки нейната истинност и правота, но и обогатява съдържанието на това учение. Той разкрива научно редица важни аспекти на теорията на равнището на реализацията и в сферата на особеното във връзка с революционната практика. Защото една идеология не е само единството или съвкупността на нейните общи принципи. Тя включва и цялата система от приложни разработки на равнището на особеното. Или, с други думи, научната теория обединява както разкриването на обективните закони на функциониране и развитие на дадена сложна динамична система, така и цялостното изследване на тяхната модификация във връзка с наличното на варианти на необходимостта, на определени конкретно-исторически обстоятелства.

Да се проучва конкретно жизненият път на Благоев, да се пише обширната му биография, това до голяма степен изисква да се разкрива неговата личностна реализация като мислител в сферата на идеите, в различните области на марксистката революционна теория. За него теорията не е нито задоволяване на някаква самоцелна любознателност, нито интелектуално украшение на самовлюбеност, предназначено да осигурява един маниер на позирание пред публиката, нито бремене на социалната ангажираност в класовата

¹ К. Маркс. Към критиката на политическата икономия, С., 1949, с. 256.

² К. Маркс. Капиталът. Т. I, С., 1955, с. 40.

³ Пак там.

борба. Той се намира невероятно далече от самозаслепението на суетността, от маниерите на духовното самоизтъкване в науката, от вътрешната раздвоеност и отчуждение на мисълта. За него теорията е форма на съзнателно и всеотдайно приобщаване към революционната практика и възможност за най-пълна личностна реализация. Той намира в това чудо на мисловната рефлексия, на отражението на действителността като идея смисъла на своето съществуване и на своята борба. За него без марксистката революционна теория собственият живот загубва най-висшата социална ориентация.

Благовое съществува, овладявайки науката за великото бъдеще, и овладявайки тази наука в нейната огромна идейна дълбочина, той съществува. Така, въоръжен с марксистката революционна теория, вождът на пролетарската партия става част от светлината, озаряваща развитието на България в онази епоха на политическо възмъжаване на работническата класа, в епохата на голямото идейно зазоряване на един нов истински човешки ренесанс. Благовое олицетворява с най-голяма сила духовното начало в историята на закономерно навлизане на страната в периода на подготовката на прехода от капиталистическата към социалистическата обществена формация. Затова неговата мисъл очертава контурите на една гранична ситуация, перспективата на едно велико бъдеще на човешкото общество. Тя не се ражда като безпомощно, малко дете, а по начин, за който някога споменава Херцен, „в пълно въоръжение като Атина Палада“¹.

За Благовое изцяло важи определението на Херцен, че „мисленето е дейност“, неразривно свързана с практиката, защото и самият човек носи природата на нещо изумително активно. Истинската наука проявява непрекъснато влечение към пълнокръвната динамика на социалния живот. „На нея — казва Херцен — ѝ е скучно и тясно в аудиториите и в заседателните зали; тя се стреми към свобода, тя иска да има действителен глас в действителните области на живота.“²

Благовое не е кабинетен учен, който съзерцава явленията и процесите настрана от ежедневието на социалната практика. Неговата мисъл безспорно минава през кодовата система на книгите, но никак не е суха и книжна. Тя носи като неотменно съдържание на висотата на абстракциите мощното дишане на социалния живот, еманацията на историческата диалектика.

На Благовое по силата на редица обстоятелства се пада честта пръв и по недостижим от никой друг в онази епоха начин да изразява на политическата арена в България най-действената и най-революционна теория, каквато е съществувала в продължение на цялата многовековна човешка история. Той напълно разбира мисълта на Маркс, че тази обективно вярна теория, отричаща буржоазните наредби, т. е. действаща като „оръжие на критиката“, е предназначена да води към революция, т. е. да се превърне в „критика на оръжието“. Благовое отдава цялата своя огромна енергия все по-дълбоко да овладява и конкретно да прилага „всесилното“ учение за класовата пролетарска победа, за социалистическата революция, да бъде могъщ пропагандатор на великата истина. Той сам долавя предвиждането на Маркс, че пълната бъдеща „еманципация“ на човека ще се извърши тогава, когато „мълнията на мисълта удари“ дълбоко „из основи“ недокоснатата „народна почва“, където кълни могъщата сила.³

И макар че онтологически „в началото е дело“, както пише Гьоте, при осъществяването на социалната функция на човека от съзнанието към битието на историята „в началото е мисъл“. Грандиозната идея, тази наистина

¹ А. Херцен. Избрани произведения. С., 1955, с. 40.

² Пак там.

³ Маркс, Енгелс. Съч. Т. 1, с. 413.

светла „девственица“ по думите на Беранже „дълго чака своя жених“ да се бракосъчетае с него и така донася щастие „на целия човешки род“.

| Благоев тръгва от великата мисъл към великото дело на социалистическата революция. На този основен принцип на коренно преобразуващата социалния живот практика той с необорима логическа сила подчинява и художествената литература.

| В спор с Д. Страшимиров, който препоръчва да пеем Ботевите песни „от уважение към великата памет на поета-войвода“, „към страдалческото минало“, „към българската поезия“, но не да използваме тяхното идейно съдържание, Благоев изтъква, че това е омаловажаване на най-бляскавите възрожденски традиции. Той вижда преди всичко революционната мисъл в естетическото наследство на предишната бурна епоха. И без да пренебрегва емоционалния патос на пламенната поезия на великия български революционер, Благоев подчертава значението на „идеите, които лежат в основата на неговите песни и са създали чувствата на поета“¹.

Защото идеите, отразяващи правдиво действителността и отговарящи на исторически напълната необходимост на времето, са могъща духовна сила. Те формират закономерно идеала на устремите към бъдещето революционни отреди, който става най-висш, дълбоко вълнуващ съзнанието естетически идеал и на творците на прогресивната художествена литература.

С това разбиране Благоев атакува лозунга „изкуство за изкуството“, разобличава тенденциите към ирационализъм в поезията и прозата. „Идеалът на всяка социалистическа литературна сила — пише той — трябва да бъде служенето на своите убеждения чрез своята литература...“²

2. ФИЛОСОФИЯТА НА ИЗМЕНЕНИЕТО НА СВЕТА

Осъзнавайки необходимостта от приложение на обективно адекватната социалистическа теория за осигуряване на правилно и целенасочено ръководство на класовата борба, Димитър Благоев още в края на миналия и началото на сегашния век усвоява задълбочено марксистката философия. Той гледа на този въпрос като на едно революционно задължение, като на първостепенна идеологическа и партийна задача. Благоев по същество разбира гениалната Марксозна теза, че „Философията само по различни начини са о б я с н я в а л и света, но задачата се състои в това, той да бъде и з м е н е н“³.

Пролетарската революция, както никоя друга предишна социална революция, развенчава традиционната надоблачна философия, сваля нейните абстракции от висотата на самоцелното съзерцание към най-парливите земни проблеми на класовата борба, към нагледните потребности на обществената практика. Историческото развитие на новата епоха изисква сливане на най-обобщената идея с най-конкретния човешки устрем и порив към свобода. Още в началото на 1844 г. Маркс пише: „Както философията намира в пролетариата своето м а т е р и а л н о оръжие, така и пролетариатът намира във философията своето д у х о в н о оръжие.“ Това е най-великата симбиоза на битието и съзнанието в историята. Главата на предстоящата „еманципация на човека“, пише Маркс, „е философията, нейното сърце е пролетариатът“⁴.

Още в началото на своята революционна дейност Благоев изпитва необходимостта от най-мощна миогледно-методологическа теория, от най-

¹ Д. Благоев. Обществено-литературни въпроси. С., 1972, с. 90.

² Пак там, с. 141.

³ Маркс, Енгелс. Съч. Т. 3, с. 6.

⁴ Пак там. Т. 1, с. 413.

висша, сублимираща цялото познание научна мисъл, която да дава най-синтезирани представи и понятия за природата, обществото и съзнанието и най-обща, генерална ориентация на работническото движение в социалната практика, в огъня на класовата борба. Дискутирайки с враговете на пролетарската идеология, той аргументирано изтъква, че марксизмът има такава мироследно-методологическа теория на познанието и целесъобразното изменение на света, който ни заобикаля, че това оръжие на дръзновената мисъл е диалектикоматериалистическата философия. Нейното дълбоко схващане и конкретно приложение в практиката несъмнено дава огромни възможности за най-дълбоко ефективно развитие на работническото движение към социалистическата революция.

Тъкмо затова Димитър Благоев полага изключителни усилия да разбере дълбоката същност на диалектическия и историческия материализъм като философия на класовата пролетарска борба. И той наистина успява с широтата на мисълта и с умението на специалиста напълно да схване и да овладее научната специфика и действената сила на тази могъща революционна философия.

Благоев подчертава, че марксистката философия не е спинозизъм, защото не схваща съзнанието като „атрибут“ на всичко материално, а само на човешкия мозък.¹ По същото време той вижда и разликата от каузалния материализъм, който е произволна конструкция.

В цялостния, научен стил на мислене на Благоев материалистическата диалектика заема особено важно място, играе дълбоко евристична роля. Тази наистина „жива душа“ на революционната идеология на пролетариата най-пълнокръвно изразява устрема на познанието, динамиката на откривателството, „мълнията на мисълта“.

Диалектиката е учение за развитието чрез противоположности. Многообразната ѝ същност винаги разкрива преходността на всичко съществуващо. Тя отразява постоянното движение на нещата в действителността.

Именно диалектиката, която разкрива преходността на нещата, импулсира социално-преобразуващата активност на човека. Защото ако всичко съществуващо като специфична форма неизбежно се отрицава, и старият обществен строй въпреки съпротивата на реакцията ще загине. Този научен стил на мислене съдържа онези фосфорисциращи философски принципи, които с неосборима сила обосновават победата на новото в обществото. Херцен има основание да нарече диалектиката „алгебра на революцията“. И това учение за развитието влиза в сърцевината на марксистката методология, в живееца на научната теория за класовата борба на пролетариата, за неговата историческа победа.

Диалектиката играе огромна познавателна и революционно действена роля като начин на мислене, като методология. Най-важните ѝ задачи, както изтъква Ленин, са: „Раздвояването на единното и познанието на неговите противоречиви части“, откриването на „взаимоизключващите се, противоположните тенденции във всички явления и процеси“, намирането на източника на движението и развитието в борбата на противоположностите.²

Навсякъде в своята дейност като ръководител на социалдемократическата партия Димитър Благоев умело прилага материалистическата диалектика. Той непрекъснато използва нейните основни принципи, за да осветли научно дълбоките и сложни процеси на обективното развитие на страната и да определи най-общата идейно-политическа ориентация на партията при

¹ Д. Благоев. Съч. Т. 9, с. 45.

² В. И. Ленин. Съч. Т. 38, с. 215, 357, 358.

конкретното решаване на възникващите актуални задачи на класовата борба. Още в първата си оригинална, марксистка, програмна монография „Що е социализъм и има ли той почва у нас“ Благоев изтъква значението на диалектическия метод в практиката, формулирайки неговата същност като принципна постановка. „Тоя начин или метода на мислене — пише той, — според който човешкият ум открива в противоречивите явления общия закон, се казва диалектически.“¹

Благоев изтъква неделимостта между диалектическия метод и материалистическата теория като единна концепция. Той посочва, че преди Маркс и Енгелс диалектиката е била прилагана и от редица други философи, особено от Хегел. Но тази комбинация съдържа моменти на несъвместимост. Хегеловата диалектика е свързана с една идеалистическа философия, която деформира познанието на действителността. Само в марксизма диалектиката показва напълно евристичното си могъщество. Тя намира простор да прояви своята сила като метод за познание и изменение на света.

„Това, което придава висока научна ценност на Маркс-Енгелсовия материализъм, следователно на научния социализъм — пише Благоев, — то е неговата метода. Тя е диалектическа метода.“²

Благоев посочва, че „диалектическата метода е противоположна на метафизическата“, че „метафизиката господствува в буржоазното мислене, в буржоазната наука“, докато диалектиката е идеологическо оръжие в ръцете на работническата класа. Изхождайки от ясното разбиране на коренната противоположност между диалектиката и метафизиката и тяхното значение в процеса на класовата борба, той на редица места в своите трудове изяснява едни или други страни на диалектическия метод. Благоев разкрива това богатство на марксистката философия не въобще, а винаги във връзка с конкретните въпроси и задачи на класовото работническо движение в страната. Изтъквайки коренната противоположност между метафизиката и диалектиката като мисловни ориентири, той същевременно посочва, че тук трябва да се виждат две страни; обективната действителност и нейното отражение в съзнанието.

„Метафизическата метода — пише Благоев — разглежда предметите и техните образи в главите на хората, т. е. понятията, откъснати едни от други, като веднъж завинаги дадени, постоянни, неизменни. Диалектическият метод, напротив, разглежда нещата и техните образи в главата на човека, техните умствени образи или понятията в тяхната взаимна връзка, в общото им взаимодействие, в движението им, в пораждането и изчезването им, т. е. в тяхното развитие.“³

Благоев съсредоточава вниманието си върху противоречивостта на нещата и тяхното непрестанно изменение, което изразява дълбоката същност на материалистическата диалектика. Той вижда източника на развитието на природата и обществото не някъде другаде, а в сблъскването на противоположностите, в постоянната борба между старото и новото, между това, което умира, и това, което се ражда и расте. „Разглеждано така развитието на растението — пише Благоев, — ние се убеждаваме, че то в едно и също време живее и умира. . . съществува и не съществува.“⁴

Изучаването на този аспект на диалектиката с оглед на правилното революционно действие в класовата борба е според Благоев първостепенна задача на партията и на работническото движение. Да се опознава действителността

¹ Д. Благоев. Съч. Т. 1, с. 491.

² Пак там. Съч. Т. 14, с. 313.

³ Пак там.

⁴ Пак там. Т. 1, с. 491.

в нейното развитие значи да се намери най-правилният подход за изработване на истинска научна програма на пролетариата.

Още в началото на 90-те години на миналия век срещу разпространението на научния социализъм в България въстават различни дребнобуржоазни народнически идеолози. Те правят усилия да „оборят“ марксисткия мироглед и да докажат, че страната не върви по капиталистическия път на развитие, че в нея поради липса на пролетариат не съществуват условия за създаване на социалистическо движение.

Дребнобуржоазните идеолози гледат метафизически на условията на обществено-икономическия живот в България. Те смятат, че съществуващото положение, при което количествено преобладават дребните собственици, а пролетариатът е съвсем малоброен, исторически не може да се промени. То е нещо вечно като неизменна ситуация. Благоев подхожда от съвсем противоположна идеологическа позиция, когато разглежда положението на страната. Като диалектик той вижда обществото в процеса на неговото противоречиво изменение и развитие. Съществуващите условия на живот представляват преход към установяване на нов обществен порядък и на нови икономически форми на утрешния ден.

„Диалектическият начин на мисленето — пише Благоев — кара човешкият ум да признае неизбежно, че съвременните икономически наредби са само един исторически период, който ще мине и отстъпи място на други наредби, както минаха старите наредби и отстъпиха място на сегашните. . . В противоречията на съвременните наредби се развива зародишът на новите наредби. Това е общият закон на развитието.“¹

В редица свои статии Благоев посочва диалектиката на историческия процес, разкрива противоречията като източник на социалната динамика, осъществяваща закономерното преминаване от един обществен строй към друг, макар да дава големи жертви. Със своята широка философска и частно-научна ерудиция той доказва, че капиталистическото развитие на страната е дълбоко непреодолимо, че в България възникват всички необходими условия за бъдещото социалистическо общество.

Тази научна прогноза е аргументирана и неопровержима. Тя логически се изгражда на основата на творческото съединяване на диалектиката с конкретното изучаване на фактите и напирашите закономерни тенденции в материалния живот на страната, чрез аналогии, почерпени от световната история.

Като учен-изследовател Благоев разкрива диалектическия процес на развитието, който изменя облика на страната, нейната икономика, политика и култура. Така той въоръжава кадрите на партията с непоколебима увереност в правотата на тяхното революционно дело, с една голяма и светла надежда, че българската работническа класа непрекъснато ще нараства и възмъжава по пътя към осъществяването на грандиозната социалистическа програма.

Особено голямо внимание обръща Благоев на противоречивостта на общественото развитие. Той схваща добре как се проявява диалектическият закон за единството и борбата на противоположностите в историята на антагонистичните общества. Изключително ярка проява на действието на този неотменен закон в продължение на хиляди години е класовата борба.

Много важен момент, характеризиращ иманентно диалектиката на развитието, е преходът от едно качество в друго, прекъснатостта на нещата и явленията по линията на непрекъснатостта като нейно допълнение. Благоев

¹ Д. Благоев. Съч. Т. 1, с. 496.

отлично схваща и тази неотменна всеобща диалектическа закономерност на процесите, която дава плът и кръв на цялата революционна политика на марксистката партия на пролетариата.

„Според метафизическото разбиране — казва Благоев — развитието се състои в преминаването само на едно количество в друго и затова според него скоковете не стават нито в природата, нито в човешкото общество. Обаче измененията, които стават в природата и обществото, се състоят не само в преминаването на едно количество в друго, а в туй, че количеството преминава в качество. . . Излиза, че скоковете, революциите и в природата, и в обществото са така също необходим момент на развитието, както и постепенните количествени изменения.“¹

Разбирайки дълбоко този властен закон на диалектиката, Благоев води борба против еволюционизма и реформизма в работническото движение, против европейските бернщайншци и техните български последователи — общоделците. Като ръководител на марксистката партия той разобличава безкомпромисно всеки опит да се прикрие необходимостта от коренен революционен прелом в обществото, да се върви по линията на дребнобуржоазния реформизъм.

В своята забележителна статия „Марксизъм или бернщайншанство“ (1901) Благоев атакува принципно както българските, така и международните реформисти, доказва, че тактиката на класовото сътрудничество и на „постепенността“ има за теоретическа основа едно „уродливо“ метафизическо схващане — обществото върви напред „постепенно, непрекъснато, без пертурбации, без скокове, без революции. . .“²

Благоев отхвърля най-решително метафизическата, реформистка теория и тактика. Той доказва пълната абсурдност на еволюционизма, на метафизическото схващане за постепенното и безконфликтно развитие, което се пропагандира от Бернщайн и от всички други реформисти в международното работническо движение.

„. . . Щом развитието става по „теорията“ на Бернщайн — казва Благоев, — тогава прекъсване на постепенното развитие, скоковете са невъзможни; следователно социалната революция е измислица, а заедно с това е измислица и политическата революция на пролетарската класа. А щом това е така, тогава безсмислица е да се говори за завземане на властта от тази класа и за нейната диктатура.“³

Благоев атакува не само с аргументите на живата, конкретна история, но и с най-абстрактните научни принципи на марксистката диалектика, метафизическото, бернщайншанско схващане, според което развитието се представя като една безконфликтна и постепенна плоска еволюция. Прилагайки в политиката на партията универсалния закон за преминаването на количествените изменения в качествени, той аргументира още в 1901 г. теоретически необходимостта пролетариатът да извърши социалистическа революция по пътя на непримиримата борба против буржоазията и да установи своя класова диктатура. По онова време Благоев не дава конкретна разработка на този въпрос във връзка с българските общественно-икономически условия. Но самото изтъкване и обосноваване на необходимостта от класова пролетарска диктатура има голямо значение за развитието на партията като организирана, революционна сила на работническото движение в България.

Благоев органически ненавижда пасивното съзерцание. Той непрекъснато изтъква революционния характер на Хегеловата и особено на Марксо-

¹ Д. Благоев. Т. 7, с. 115.

² Пак там, с. 123.

³ Пак там, с. 124.

вата диалектика. Именно тази методология му позволява да наблюдава от висотата на орловия полет на мисълта развитието на човешката история. Той често ще повтаря сентенцията, че е „достойно да загине всичко, което съществува“, че „няма нищо веднъж завинаги установено, безусловно, свято“. Благоев подчертава извода, че всичко в края на краищата носи „печата на безусловното падане“, че мястото на „умиращата действителност“ в дадена епоха „заема новата жизнеспособна действителност“, характеризираща социалния живот, заема го „мирно, ако старото е достатъчно разсъдливо да умре без съпротива, насилствено, ако то се противи на тази необходимост“ на историята.¹

В неповторимото индивидуално битие на Благоев марксистката диалектика е оръдие за творческо мислене и за ръководство на класовата борба. Вожждът на тесните социалисти умело съединява не само научната политическа идеология, но и научната философия с работническото движение в България. По такъв начин той възвисява над посредствеността дръзновената интелектуалност на партията на пролетариата и в последна сметка осигурява тържеството на бъдещата велика революционна победа. „Социализмът — пише Благоев — е философията на пролетарската класа. И когато тази философия, казва Маркс, проникне и обхване пролетарската класа, тогава удря часът за смъртта на капиталистическото общество. . . И естествено, колкото по-бързо тя (работническата класа, б. м., К. В.) се прониква от своята философия, т. е. колкото по-бързо се разпространяват идеите на социализма в нея, толкова по-бързо ще настъпи краят на капиталистическата наредба.“¹

Само велик революционер и мислител като Благоев може така мащабно да схваща ролята на най-абстрактната научна теория за осъществяването на най-дълбокото преломно събитие в човешката история. Това прави основоположника на социалистическото движение в България съвременник на нашата епоха, която дава простор на комплексна методология на управлението на социалните процеси, като свързва логически в една система принципите на философията и на частните отрасли на познанието с непосредствената социална практика.

3. ЛАЙТМОТИВЪТ НА ИДЕОЛОГИЯТА

Взгледите на Благоев, отнасящи се до различни явления на социалния живот, представляват единна, вътрешно взаимно свързана теоретическа система. Отделните компоненти на тази цялостна, логически стройна марксистка идеология не могат да бъдат равностойни. Те изхождат от една базисна, определяща концепция.

Съвременният американски учен Томас Кун развива интересния възглед, че всяка теоретическа система или научна школа притежава специфичен модел, образец или основа за решаване на всички проблеми в дадената сфера на познание. Този модел, наречен „парадигма“, се характеризира с две особености: а) той „дълго време“ „отвращава учените“ от влиянието на „конкуриращите модели на научно изследване“; б) неговата система е „достатъчно открита“, което позволява на новите поколения учени да намерят в тези рамки на модела решението на „нерешени проблеми от всякакъв вид“.²

Такова значение според Кун има основният възглед в книгата „Физика“ на Аристотел, в „Алмагест“ на Птоломей, в „Начала“ и „Оптика“ на Нютон,

¹ Д. Благоев. Съч. Т. 14, с. 27—28.

² Пак там. Съч. Т. 9, с. 391.

³ Т. Кун. Структура научных революций. М., 1975, с. 27.

в „Химия“ на Лавоазие, в „Геология“ на Лайел и пр. Възникването на нова парадигма е винаги показател на победата на нова революция в науката.

Димитър Благоев изгражда своята марксистка идеология, осъзнавайки значението на двете най-решаващи, фундаментални идеи, които са основата на нейните основи. Това е, от една страна, идеята за определящата роля на материалното спрямо духовното, на икономическата база по отношение на надстройката и, от друга страна — възгледът, който представя класите и класовата борба като главна движеща сила на обществения прогрес, като най-дълбока същност на обществените взаимоотношения в историята на цивилизацията.

Енгелс подчертава, че както Дарвин откри закона за развитието на органическата природа, „така Маркс откри закона за развитието на човешката история“, онзи „прост факт“, че „хората първо трябва да ядат, да пият, да имат жилище и да се обличат, преди да бъдат в състояние да се занимават с политика, с наука, с изкуство, религия и т. н.“, че, с други думи, „производството на непосредствени материални средства за живот и с това всяка дадена степен от икономическото развитие на народа или на епохата образуват основата, върху която се развиват държавните институти, правните възгледи, изкуството и дори религиозните представи на дадени хора и изхождайки от която те трябва поради това да бъдат обяснени — а не обратното, както това се е правило досега.“¹

Втората основна идея на пролетарската научна идеология Маркс и Енгелс формулират още в „Манифест на Комунистическата партия“ през 1848 г.: „Историята на всички досегашни общества (т. е. цялата история, дошла до нас в писмени източници, бел. на Енгелс) е история на класови борби.“ Този „постоянен антагонизъм“ при всеки отделен цикъл от развитието завършва „с революционно преустройство на цялото общество или с обща гибел на борещите се класи“.²

Посочените две основни концепции на марксистката идеология логически преминават една в друга. По такъв начин те изграждат същественото съдържание на нейната „парадигма“.

Усвоил много дълбоко Марксовото философско и социологическо учение, Благоев правилно схваща иманентната му цялостна структура. Той вижда „основния принцип на материализма“ в постановката, че „битието определя мисленето“ на хората. Или в друг аспект: „и к о н о м и ч е с к а т а с т р у к т у р а на обществото“ „съставлява реалната основа“ на „юридическата и политическата надстройка“, т. е. на „съответния с о ц и а л н о п о л и т и ч е с к и с т р о й“.³

А като изтъква необходимостта от цялостно изпълване на съзнанието на пролетариата „с духа на революционния, на Маркс-Енгелсовия социализъм“, Благоев пояснява — „което е все едно, с теорията на класовата борба“⁴. Той разглежда в дълбока взаимна връзка двете основни положения на пролетарската научна идеология. По такъв начин те стават неделима теоретическа слав, която най-обобщено характеризира живия, творческия дух на марксисткото учение. „Същността на това учение — пише Благоев — се състои, както се знае, в това, че икономическата организация на обществото е основата, въз която се издига правната му и политическа организация, и че историята му е история на класовата борба.“⁵

¹ К. Маркс. Ф. Енгелс. Избр. произв. Т. 2. С., 1951, с. 191.

² К. Маркс. Ф. Енгелс. Съч. Т. 4, с. 424—425.

³ Д. Благоев. Съч. Т. 13, с. 482, 487.

⁴ Пак там. Т. 14, с. 117.

⁵ Пак там. Съч. Т. 6, с. 430.

Тези две основни идеи произтичат от най-дълбоката научна абстракция — отражение на всеобщото, реално съществуващо. Те преминават логически през отделните равнища на особеното, на специфичното, за да стигнат по-нататък до единичното в самата революционна практика. Битието определя съзнанието, общественото битие — общественото съзнание, начинът на производството — начина на мисленето, базата — надстройката. Най-общото противоречие като източник на развитието се конкретизира в борбата между антагонистичните класи. А тази борба неотменно изразява също и зависимостта между битието и съзнанието, между начина на производството и начина на мисленето, между базата и надстройката.

С този — да употребим съвременна терминология — класово-материалистически модел на интерпретация на действителността може в основни линии да се обясни всяко явление на социалния живот, на цялата човешка писана история. Този модел най-успешно и много ярко изтъква и характеризира същественото съдържание на марксистката идеология.

Никой преди Маркс и Енгелс никога не е обяснявал общественото съзнание с общественото битие, начина на мисленето с начина на производството, една или друга политика с явленията на съществуващата икономика. Дори философите-материалисти са плащали данък на идеалистическите концепции в сферата на общественото съзнание, на социалните проблеми.

Преди Маркс и Енгелс буржоазни теоретици описват класите и класовата борба. Но те нито имат научна представа относно възникването на това явление в историята, нито разбират неговата бъдеща перспектива. Едва Маркс и Енгелс разкриват произхода на класите в сферата на материалното производство като съществено съдържание на частнособственическата икономика. Същевременно те доказват научно, че развитието на класовата борба при условията на капитализма води закономерно към социалистическа революция, към установяване на пролетарска диктатура. С това се поставя началото на нова епоха в човешката история.

Научното, марксистко разбиране на класите и класовата борба е лйт-мотивът на революционната идеология на Благоев. Тази фундаментална идея, синтезираща многовековното развитие на историята, минава като червена методологическа нишка в тълкуването на всички актуални проблеми на обществото, в разрешаването на всички назрели задачи на социалната революционна практика.

Изследвайки българската действителност, Благоев навсякъде вижда преди всичко двете основни класи — буржоазията и пролетариата, експлоататорите и експлоатираните. В светлината на марксисткия възглед за база и надстройка, за обществено битие и обществено съзнание той схваща непримиримостта между тези антагонистични групи на всички равнища на социалната практика.

Ленин изтъква, че гениалността на Маркс като революционер и теоретик се състои в неговата способност да прокара в цялото обществознание онзи плодотворен извод от световната история, който кристализира в учението за класовата борба. „Хората — пише той — всякога са били и всякога ще бъдат глупави жертви на измамата и самоизмамата в политиката, докато не се научат да търсят зад всевъзможните нравствени, религиозни, политически, социални фрази, декларации, обещания и интересите на тези или онези класи.“¹

Благоев разбира по същия начин решаващото значение на изтъкнатия дълбоко научен извод на Маркс от световната история. „Това, което става

¹ В. И. Ленин. Съч. Т. 19, с. 8.

наоколо ни, в политическия и общественния живот — пише Благоев, — можем да си го обясним вярно, т. е. научно, само от гледна точка на нашето учение. А това е теорията на социалдемократията за класовата борба. . . Отклоним ли се от тази гледна точка, ние винаги рискуваме да изпаднем в неясност, в оная забърканост, в която се въртят нашите противници. . .¹

Като изследва социалния живот на страната, Благоев разкрива класовите аспекти на всяко явление, на всяка обществена проява. Той демаскира умело при много случаи привидната неутралност на една или друга позиция в лагера на буржоазията. Именно с класово-материалистическия подход Благоев изгражда хармоничното единство на своята марксистка идеология. Той стига до нейното логическо съвършенство като теория, до сърцевината на това изящно произведение на човешката мисъл, което излъчва не само категоричната убедителност на истината, но и някаква особена вътрешна простота и красота.

Въоръжен с класово-материалистическия подход, Благоев намира пътища към всички сфери на общественото, на идеологията. И ако т. нар. простота или, с други думи, възможността успешно да бъдат обяснени множество явления с помощта на някакъв основен лаконичен общ принцип може да се разглежда като един (макар и не единствен) признак на истинността на дадена теория, марксизмът притежава тази характеристика. Вътрешното съвършенство или красотата на теорията произтича от симетричното разпространение на основната идея, от създадената по такъв начин цялостна стройна логическа нареденост на съжденията, която наподобява на една изящна кристална структура.

Във всички сфери на социалния живот Благоев открива класите и класовите борби, които изразяват своеобразно взаимоотношенията между база и надстройка. С този модел на научно мислене той решава проблемите на политическата икономика, на социологията, на историята, на педагогиката, на естетиката, на литературната критика и пр. Този модел „работи“ навсякъде в общественото, на различните равнища на идеологията. И Благоев разбира както неговите познавателни възможности, така и огромната му революционна практическа сила.

Опорционистите имат съвсем друг „модел“, по-точно стандарт на социално мислене. Лайтмотивът на тяхната идеология по същество е идеята за класовото сътрудничество като главна движеща сила на историята. И тази методологическа деформация неизбежно изопачава съдържанието на цялата им теория, като стига до мъглявите и объркани тактически изводи.

В своята книга „Цезаризъм или демокрация“, издадена през 1905 г., Сакъзов развива общоделските си възгледи на фона на световната история. Вместо класов, марксистки подход към социалните явления той започва с еkleктичната и позитивистична концепция на Джон Стюърт Мил, която е изградена от абстрактните категории народ, форми на управление, свобода, демокрация и пр.

По такъв начин Сакъзов стига до извода, че в България основната и решаваща борба се води не между пролетариата и буржоазията, а между работниците, голямата селска маса и „прогресивно-либералната буржоазия“, от една страна, и т. нар. цезаризъм (монархията и консервативната буржоазия) в името на осигуряването на възможността да настъпи „зората на демокрацията“².

Проблемът за подготовката на социалистическа революция фактически напълно изчезва. На мястото на класовата борба се утвърждава класовото

¹ Д. Благоев. Съч. Т. 14, с. 240.

² Я. Сакъзов. Цезаризъм или демокрация. С., 1905, с. 376.

сътрудничество като решаваща политическа задача на Социалдемократическата партия.

Според Сакъзов работническото със своята борба „туря в движение и опусталелите горни и средни буржоазни слоеве“. Тъкмо в тези слоеве на буржоазията „започват да се очертават нови групи с модерни държавни тенденции, благосклонно разположени към работническото и неговите легитимни искания“. По такъв начин те „видоизменяват политическата и социалната физиономия на консервативната и прогресивно-либералната буржоазия. Малки и големи групи от тези горни класи се приближават към борбата на пролетариата и долните слоеве, усилват опозиционното движение, отслабват цезаризма и обхванати от вихъра на пробудилите се масови сили, изтикват все по-надире организираната реакция.“¹

Наистина Благоев има право да нарича концепцията на Сакъзов и по този въпрос една „бернщайниада“, в която липсва марксистка основа. Тук направо се пренася известната опортюнистическа теза на автора на „Предпоставките на социализма“ на българска почва.

Нали според Бернщайн капиталистите стават единна класа тъкмо защото партията на пролетариата ги заплашва с „насилствена революция“? Но при новите, по-демократични условия това „не е нужно“. Заплахата от революцията започва да изчезва. И „много елементи на буржоазията“, по думите на Бернщайн, вече стават „привърженици“ на работническата класа.²

Това присъщо на модерната метафизика социално мислене очевидно създава илюзорни представи. То никога не намира потвърждение в самата история, в обективните закономерни тенденции на обществения прогрес, в развитието на политическата практика.

Благоев разпростира последователно марксистката методология също в дискретната област на литературознанието и литературната критика. Най-важна структурообразуваща роля и тук играе лайтмотивът на неговата революционна идеология.

Като първокласен теоретик-марксист Благоев обяснява литературния процес, от една страна, класово-партийно, а, от друга — диалектикоматериалистически. Неговата мисъл и в тази област на познанието съединява като неделими, като вътрешно дълбоко взаимно свързани двата основни аспекта на научната методология, даваща ключа за разбирането на социалните процеси. По такъв начин с това прозрение той става основател и пионер на българската марксистка литературна теория и литературна критика.

Димитър Благоев подчертава, че истинското изкуство естетически пресъздава „умственото и общественото състояние“ на народа в дадена епоха. Чрез „картини и образи“ това изкуство разкрива социалната същност на човека, „описва тенденциите на действителността, движенията и явленията, съществуващи в живота“³.

Застанал на тази научна методологическа позиция, Благоев изтъква, че най-важният факт на историята на антагонистичното общество е класовата борба. „Само изхождайки от този факт — пише той към края на миналия век, — може да се обяснят правилно икономическите, политическите и обществените борби в нашия живот.“⁴

Въоръжен с научния подход, с марксисткия начин на мислене при анализа на литературните факти, Благоев основателно критикува чисто абстрактното, безкласово представяне на народа като неразчленено цяло, прак-

¹ Я. Сакъзов. Цезаризъм или демокрация, с. 375—376.

² Е. Бернщайн. Предпоставките на социализма. Варна, 1901, с. 195.

³ Д. Благоев. Обществено-литературни въпроси, с. 239.

⁴ Пак там, с. 238.

тиката на естетическо насаждане на социални илюзии в художествената литература.¹ Той категорично изтъква необходимостта от гражданска ангажираност на поета и писателя, които са длъжни във всяко свое произведение много ярко да изразяват определени тенденции, съответстващи на законите на социалното развитие, да служат на силите на прогреса, на революцията.

По такъв начин, като разкрива основната движеща сила на естетическата дейност и нейната обществена функция, Благоев поставя началото и на научната социология на изкуството в България. Той преди всичко изпълва с революционно класово-партийно съдържание народостния принцип, който се прилага неотменно при оценката на художествената литература.

Наистина Благоев стига и в тази област до някои пресиленни характеристики. Той не оценява напълно справедливо заслугите на такива крупни български писатели като Ив. Вазов, Зах. Стоянов и др. Но неговата историческа задача е да преодолее традиционната идеалистическа и субективистическа трактовка на изкуството, да извърши дълбок революционен прелом в интерпретацията на художествената литература. И в това отношение той наистина осъществява една блестяща интелектуална победа.

Изследвайки сложните процеси в толкова деликатната и фина естетическа област на социалния живот, Благоев доказва още веднъж, че марксистката методология като еманация на творческата научна мисъл е универсално приложима. В същото време той напълно изявява своите изключителни качества на широко разгърнат идеолог и стратег на българското работническо движение, на дълбоко зреещата социалистическа революция в страната.

¹ Д. Благоев. Обществено-литературни въпроси, с. 167.